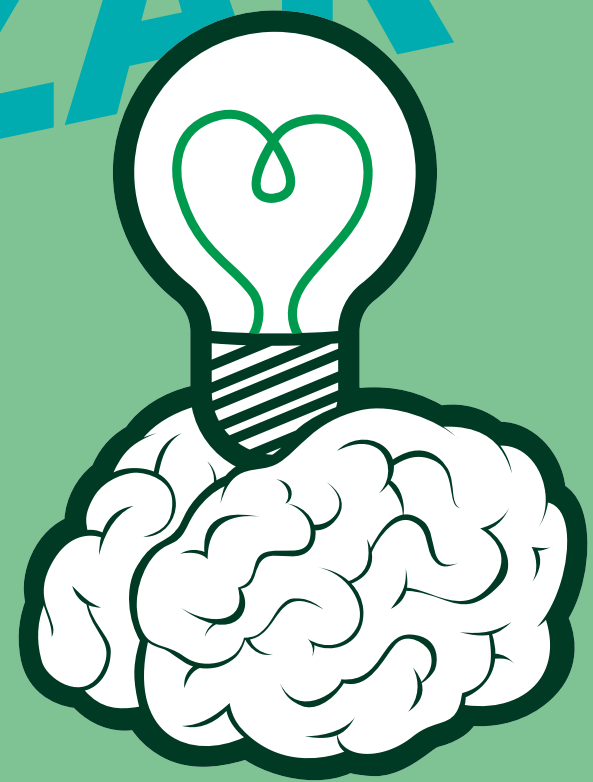

**DE LEER
KRACHT,
HET
KAPITAAL
EN DE
RUGZAK**

**DE LEERKRACHT,
HET KAPITAAL
EN DE RUGZAK**

**BLOG
BUNDEL**

Heeft de culturele vrijetijdsbesteding van de leerkracht invloed op de smaakontwikkeling van zijn leerlingen? Wat hebben de gereformeerde gemeenschap uit 1920 en het cultuurbeleid op de Rotterdamse Juliana van Stolbergschool met elkaar gemeen? Wat als je klas om beeldende vorming vraagt en je zelf het best harkpoppetjes kunt tekenen? Wat heeft dat met het onderwijs van de toekomst te maken? En wat heeft er goed te maken met je een echte Rotterdammer te voelen?

In het afgelopen jaar publiceerden we artikelen over uiteenlopende onderwerpen en met wisselende insteken uit trajecten van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit, in samenwerking met de Rotterdamse partners van CMK010.

En wat kwam er steeds bovendien? De rol van het gezicht voor de klas en de invloed die hij of zij onmiskenbaar heeft op de koppies in de banken. De gemene deler in deze nieuwe, spiksplinternieuwe blogbundel is dan ook het gezicht voor de klas. De leerkracht als regisseur, als cultuuroverdrager, als verhalenverteller of als anker. De leerkracht die bovenal belangrijk is als we het hebben over het verzorgen van cultuureducatie met kwaliteit voor de leerling.

Net als vorig jaar bundelen we wonderlijke verhalen over cultuuronderwijs in de klas. Want cultuuronderwijs is wat ons betreft niet onbereikbaar, wit of ver weg. En is niet alleen gebonden aan het al dan niet hebben van talent. En dat mag getoond worden. Want wij geloven in goed en toegankelijk cultuuronderwijs voor alle leerlingen. Daarom bundelen wij zeven verhalen van en over de vloer, where the magic happens. We wensen je veel leesplezier. ▲

ANNE MARIE BACKES

DIRECTEUR KCR

8

ZODRA HET KUNST EN
CULTUUR HEET,
DENKEN MENSEN DAT
HET WIT EN VER WEG IS

CULTURELE
VOLKSOPVOEDING -
TUSSEN PROEFSCHRIFT
EN PRAKTIJK

12

16

ONDERWIJS
IN 2032

HOE BORG
JE CULTUUR-
ONDERWIJS?

20

ALS JE GOED
CULTUURONDERWIJS
GEEFT, DAN HEB
JE GEEN PEST-
PROTOCOL NODIG

24

28

KOPTELEFOON OP,
AUDIOTOUR AAN

32

EEN STERK
ZELFBEWUSTZIJN
DOOR ERFGOED-
ONDERWIJS
IN EEN STEEDS
VERANDERENDE
SAMENLEVING

ZODRA HET KUNST EN CULTUUR HEET, DENKEN MENSEN DAT HET WIT EN VER WEG IS

Naam

Prof. Dr. Koen van Eijck

Functie

Hoogleraar aan de afdeling Arts and Culture Studies op de Erasmus Universiteit

Meest recente artikel/onderzoek

Onderzoek naar talentontwikkeling in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie en Bureau Arte.

Eigen culturele interesse

Vooral literatuur en muziek, drummen. Jazz en wereldmuziek.

Meest memorabele moment van culturele overdracht

Mijn tamboerdocent Piet Driessen. Hij heeft door zijn enthousiasme mij over weten te halen te blijven drummen.

Het cultureel kapitaal van het gezicht voor de klas

» DOOR
SANNE HELBERS

Het gezicht voor de klas kan een blijvende impact hebben op leerlingen. De docent kan met zijn of haar enthousiasme voor bepaalde onderwerpen een vonkje doen overslaan. Ook met kunst en cultuur is dat het geval, of misschien juist. Een groot cultureel kapitaal van de leerkracht is daarbij gewenst. "Juist als leerkracht kun je kinderen een nieuwe blik meegeven", zegt Koen van Eijck, hoogleraar aan de afdeling Arts and Culture Studies van de Erasmus Universiteit. "En daar heb je zeker cultureel kapitaal voor nodig."

"Cultureel kapitaal is de kennis van en voorkeuren voor kunst en cultuur in brede zin", aldus Prof. Dr. Koen van Eijck vanuit zijn kantoor met uitzicht over de campus van de Erasmus Universiteit. In de vensterbank staat een exotisch houten beeld. Wereldmuziek is dan ook een van de items uit de inboedel van Van Eijcks culturele kapitaal. "Cultureel kapitaal ging voorheen vaak over de cultuur van de dominante klasse, waarbij de focus lag op hoge cultuur. Als je die in de vingers had, zou je er wel komen was de opvatting. Tegenwoordig is die nauwe definitie opengebroken. Het kan ook populaire cultuur

zijn. In de nieuwste definitie zijn ook stand-up comedy of ICT-vaardigheden daar onderdeel van."

Het begrip cultureel kapitaal werd geïntroduceerd door de Franse socioloog Pierre Bourdieu in 1979 en is sindsdien overladen met afwisselend goud of pek en veren. Van Eijck: "In de jaren '90 werd het snobistisch gevonden om alleen op hoge cultuur te focussen en dat als beter te classificeren. Het was een periode waarin klasseverschillen in dat opzicht minder belangrijk leken te worden. De focus verschoof naar de 'culturele omnivoor', die alle soorten kunst en cultuur consumeert. Het gaat er daarbij niet zozeer om wát je mooi vindt – dat kan zowel hoge als populaire kunst zijn –, als je maar selectief kijkt en zoekt naar kwaliteit." Want verschil in kwaliteit is er wel degelijk, aldus van Eijck. "Sommige muziek is nu eenmaal van hogere kwaliteit dan andere. En het is belangrijk dat we kunnen blijven onderscheiden dat het ene beter is dan het andere. Als we dat helemaal laten varen, schieten we door in cultuurrelativisme. Dan wordt het moeilijk om nog over kwaliteit te praten."

Hoe mensen met cultuur omgaan verschilt echter nog steeds, wat terug te voeren is op het verschil in cultureel kapitaal. Van Eijck: "In het onderzoek dat ik nu uitvoer kijk ik bijvoorbeeld naar karaoke, volgens velen lage kunst.

ZODRA HET KUNST EN CULTUUR HEET, DENKEN MENSEN DAT HET WIT EN VER WEG IS

Toch doen ook mensen met veel cultureel kapitaal eraan mee. Het verschil zit hem erin dat de groep met weinig cultureel kapitaal er anders mee omgaat dan de groep met veel. Doet de eerste groep dat zeer serieus, de tweede ziet vooral de ironie ervan in. Mensen doen ogenschijnlijk hetzelfde, maar de betekenis is totaal verschillend. Het toppunt van cultureel kapitaal is dat je vanuit een esthetische houding kunt kijken naar populaire cultuur. Soms leidt dat tot waardering omdat er ook in populaire cultuur interessante dingen te vinden zijn. Wanneer je iets benadert met ironie, betekent dat eigenlijk dat je jezelf juist daarvan distantieert. Tegelijkertijd ben je het wel aan het doen."

In de tussentijd is de theorie van Bourdieu weer toe aan een laagje goud. "Zijn theorie is aan een enorme revival bezig en is actueler dan ooit", zegt Van Eijck. "Want als onder cultureel kapitaal individuele vaardigheden en kwaliteiten worden verstaan, dan is het belangrijker dan ooit om cultureel kapitaal te hebben. En het wordt steeds belangrijker om jezelf met individuele kwaliteiten te onderscheiden. De arbeidsmarkt wordt flexibeler, mensen moeten zich continue heroriënteren en bijscholen. De focus ligt meer op het ontwikkelen van leergierigheid en het klaarstomen voor een leven lang leren. Daarom is er meer aandacht voor de rol van creativiteit, talentontwikkeling en de verbeelding in het onderwijs. Daarin speelt cultuureducatie een rol. En daarom ook is het hebben van cultureel kapitaal belangrijker geworden."

Over het belang van het hebben ervan bestaan dus geen twistpunten. Hoe je het vergaart en gebruikt is in de laatste decennia echter wel veranderd. De ouders en directe omgeving lijken aan invloed te verliezen. Van Eijck: "Mijn kinderen kijken veel meer naar hun vriendjes: wat kijken en luisteren zij? Dat vinden ze veelal

via sociale media. Ze creëren hun eigen wereld, die niet meer zo sterk wordt bepaald door hun achtergrond. Maar het probleem blijft hierbij dat je dan in de filterbubbel van je eigen groepje blijft hangen. Smaakontwikkeling in een bredere horizon voor dat wat niet via commercie, vrienden en sociale media wordt aangereikt, leer je niet zonder begeleiding."

De leerkracht kan hierin een rol spelen volgens Van Eijck. "Waar je kunt, moet je de mogelijkheid benutten om de horizon van kinderen te verbreden. Als leerkracht ben je een van de spelers in hun smaakontwikkeling. In het onderzoek naar talentontwikkeling dat ik nu doe, komen we geregeld tegen dat een leraar juist degene is geweest die invloed had. We gaan nog onderzoeken of het culturele kapitaal van de leerkracht zelf hierbij een rol speelde, maar dat verwacht ik zeker. Hoe meer je als docent je oren en ogen open hebt staan, hoe meer je kunt overbrengen, ongeacht wat dat is. Je leert leerlingen dat er meer is dan de *default* optie die ouders of vrienden voorleggen.

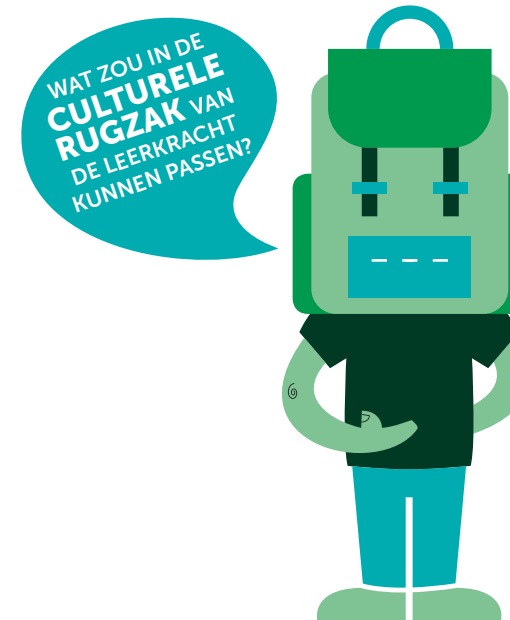
HOE MEER JE ALS DOCENT
JE OREN EN OGEN OPEN HEBT
STAAN, HOE MEER JE KUNT
OVERBRENGEN, ONGEACHT
WAT DAT IS.

Mijn eigen muziekdocent heeft mij door zijn enthousiasme aangestoken toen ik als puber mijn interesse voor muziek maken begon te verliezen", vertelt Van Eijck. "Ik drum nu nog steeds. Daarvoor verdient hij alle lof. Maar om leerkrachten zover te krijgen is het kweken van urgentiebesef voor cultuurvakken belangrijk. Dan moeten ook de mensen die het niet zo leuk vinden er iets mee, op welke manier dan ook. Op de PABO is er weinig oog voor cultuureducatie. Dan blijft

DE LEERKRACHT,
HET KAPITAAL EN DE RUGZAK

het afhankelijk van het gezicht voor de klas en of die er iets mee heeft. Dat is wel droevig. Leerkrachten in opleiding kunnen ook niet allemaal goed rekenen, maar daaraan wordt wel harder gewerkt. Overigens maakt een zwalkend beleid op het gebied van cultuureducatie urgentie wel lastig."

Een groot cultureel kapitaal van de leerkracht draagt dus waarschijnlijk alleen maar bij aan een meer onderbouwde smaakontwikkeling bij de leerlingen. Voor de vorming van cultureel kapitaal is het belangrijk dat diversiteit het klaslokaal binnenkomt. Niet alleen hoge of populaire cultuur, maar een afwisselend aanbod. Zeker in een stad als Rotterdam waar binnenkort alleen nog maar minderheden bestaan. "Zodra het kunst en cultuur heet, denken mensen dat het wit en ver weg is", aldus Van Eijck. "Dat het over veel meer gaat en juist ook is voor groepen die er normaal niet zo snel mee in aanraking komen, ontgaat velen. Via cultuuronderwijs kunnen we daaraan werken." ▲

KENNISCENTRUM
CULTUUREDUCATIE
ROTTERDAM

VIOOL

JA

NEE

→ Volgens mij heb jij je dag niet....

DJ-EN

JA

NEE

→ Elite?

EEN CARNAVALSOUTFIT
SAMENSTELLEN

JA

NEE

→ Jij komt van boven de rivieren

PRATEN OVER
FRANSE KAAS

JA

NEE

→ Jij richt je vooral op kunst

EEN FIMPJE VAN
FREEK VONK AANZETTEN

JA

NEE

→ Dit is inderdaad wel erg random

Niet álles is kunst
en cultuur, hè...

CULTURELE VOLKSOPVOEDING

Tussen proefschrift en praktijk: cultuur op school De school als cultuur(over)drager

13

» DOOR
ANNE SCHIPPER

DIRECTEUR VAN DE JULIANA VAN STOLBERGSCHOOL

Wat heeft de strategie van een Rotterdamse letterkundige van een eeuw geleden om de gereformeerden aan de kunst en cultuur te krijgen, te maken met het cultuurbeleid van een Rotterdamse basisschool anno 2017? Directeur van de Juliana van Stolbergschool Anne Schipper promoveerde op dit onderwerp en trok het door naar het cultuurbeleid van zijn eigen school in het Rotterdamse Liskwartier. Wat vond hij in die culturele volksopvoeding dat ook nu nog van toepassing is?

Kunst en cultuur zijn van groot belang voor een brede persoonsvorming, gericht op een rijk en betekenisvol leven, vind ik. Culturele volksopvoeding heeft daarom van oudsher mijn belangstelling. Niet alleen voor mezelf, maar ook voor anderen, jong en oud.

KUNST EN CULTUUR ZIJN
VAN GROOT BELANG VOOR
EEN BREDE PERSOONSVORMING,
GERICHT OP EEN RIJK EN
BETEKENISVOL LEVEN, VIND IK.

Vanuit mijn functie als directeur van de Juliana van Stolbergschool in Rotterdam, maak ik voor de cultuureducatie op onze school gebruik van de volksopvoedkundige strategie en tactiek van de negentiende eeuwse Rotterdamse letterkundige C. Rijnsdorp. Hij probeerde de gereformeerde gemeenschap van toen aan de kunst te krijgen, een gebied dat tussen 1920 en 1970 in die gemeenschap voornamelijk braakliggend was. De strategie en tactiek die hij ontwikkelde inspireren mij. Anno 2017 is zijn strategie op hoofdlijnen nog steeds relevant, ook bij de praktijk van mijn school.

Met het proefschrift *'Een geknevelde volksopvoeder. C. Rijnsdorp en de culturele verheffing van het calvinistisch volksdeel: strategie en leiderschap'* promoveerde ik 10 januari 2017 in de geesteswetenschappen aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Rijnsdorp (1894-1982) trachtte zijn geloofsgenoten aan de kunst te krijgen vanuit de cultuurtheologie van dr. Abraham Kuyper en zijn 'gemeene gratieleer' (algemene genadeleer), waarmee hij de weinig kunst- en cultuurminnende gereformeerde gemeenschap gelegitimeerd toegang kon bieden tot de schatten van kunst en cultuur. Rijnsdorp voerde zijn missie, de volksopvoeding tot cultuur, uit als schrijver vanuit zijn zogenaamde bijbelse 'cultuurtaak'. Naast het artistieke element onderscheidde hij hierin ook een pedagogische opdracht. De socialistische

CULTURELE VOLKSOPVOEDING - TUSSEN PROEFSCHRIFT EN PRAKTIJK: CULTUUR OP SCHOOL

leus de kunst aan het volk draaide hij vanuit de Kuyperiaanse antithese om in de tegenleus: *Het volk aan de kunst*, als basis voor zijn cultuurstrategie.

Kunstzinnige vorming

Cultuureducatie is van groot belang voor de ontwikkeling van de creativiteit van kinderen, en daarmee van hun persoonlijke ontwikkeling en identiteit. De basis voor culturele geletterdheid leg je in de periode van het basisonderwijs. Cultuureducatie, als vast onderdeel in het curriculum, spreekt mij hierom sterk aan. Naast het belang van de school in de vorming hiervan, zijn ook ouders of verzorgers belangrijk. Mijn ouders hebben het bespelen van een muziekinstrument, boeken lenen in de openbare bibliotheek, museumbezoek, tekenen en schilderen (mijn vader heeft kunstacademie gedaan) altijd gestimuleerd. In 1996 was ik vanuit de bibliotheekbranche betrokken bij de gezamenlijke beleidsnota *Cultuur en School* van de Onderwijsraad en Raad voor Cultuur. Hierin wordt veel waarde toegekend aan de docent als cultuur(over)drager. En terecht! Toen ik twee jaar geleden het aanbod kreeg van het KCR om een Schoolscan Cultuureducatie op school uit te voeren, heb ik die kans met beide handen aangegrepen. In deze scan wordt namelijk ook ingezoomd op de krachten en interesses van het team op school.

EN HET TEAM BLEEK OVER
VEEL MEER CULTUREEL TALENT
TE BESCHIKKEN DAN WE VAN
ELKAAR WISTEN.

Van proefschrift naar praktijk

Uitgedaagd tijdens een studiedag door de consulenten van het KCR, kwamen de mooiste ideeën naar boven om structureel met kunst en cultuur

in de school aan de slag te gaan. Toen ik twee jaar geleden directeur werd van de Juliana van Stolbergschool, heb ik aan den lijve ervaren wat de eenzijdige (na)druk op cognitieve vakken, gericht op opbrengsten en kwantificeerbare leer groei, teweegbrengt bij het team. De creatieve vakken in het rooster dreigen de sluitpost van de onderwijskundige begroting te worden, terwijl kunst en cultuur juist optimaal ingezet kunnen worden bij vakken als begrijpend lezen, rekenen/wiskunde, en het plusprogramma, die (in)direct een belangrijke bijdrage leveren aan zowel leerwinst als aan de culturele identiteit in kunstzinnig opzicht. Die gedachte vormt ook de basis van ons Cultuurbeleidsplan, dat door het team onder regie van Carli Rivera, onze cultuurcoördinator, is opgesteld met begeleiding van Wil Walvis van het KCR.

Eind 2017 verschijnt mijn tweede boek. Hierin werk ik Rijnsdorps programma van culturele volksopvoeding in de concrete praktijk van de volksopvoeding verder uit. Vanuit zijn strategie onderscheid ik drie programmalijnen: muziek, voordrachtskunst (zeer populair in de vooroorlogse jaren) en literatuur. Centraal in zijn actieprogramma tot cultuur staan twee hoofdlijnen: 1. opvoeden tot cultureel besef (voorlichting, informatie en educatie), dat 2: moet leiden tot culturele werkzaamheid (actief kunst en cultuur beoefenen). De beide actielijnen van theorie en praktijk staan wat mij betreft ook centraal in de kunstzinnige vorming in het onderwijs, waarbij scholen uiteraard deskundige begeleiding krijgen van instellingen voor cultuureducatie, zoals het KCR.

Rotterdam en cultuureducatie

De gemeente Rotterdam biedt scholen volop kansen en middelen om cultuureducatie in de onderwijspraktijk inhoud en vorm te geven, onder meer via Leertijduitbreiding (LTU).

DE LEERKRACHT,
HET KAPITAAL EN DE RUGZAK

KENNISCENTRUM
CULTUUREDUCATIE
ROTTERDAM

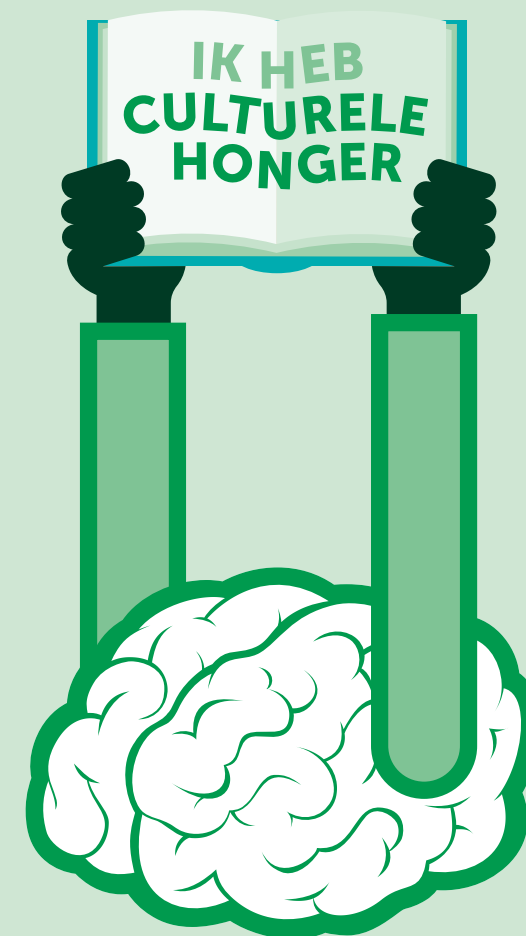
De Juliana van Stolbergschool financiert het cultuurprogramma op school grotendeels vanuit *Leren Loont!* Met geld van de Rotterdamse Lerarenbeurs hebben wij onder andere onze interne cultuurcoördinator laten scholen bij het KCR. Ook vanuit het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit, dat deels mogelijk wordt gemaakt door gemeente Rotterdam, financieren wij onze cultuurvisie en de uitvoering hiervan. Het laten uitvoeren van de KCR-Schoolscan Cultuureducatie is hiervan een voorbeeld. Onze stichting *Kind en Onderwijs Rotterdam* hecht grote waarde aan cultuureducatie op school. Aandacht voor kunst en cultuur in het onderwijsprogramma draagt in onze visie ook bij aan het bestrijden van onderwijsachterstanden.

Cultuureducatie op school

Op onze school vinden wij dat kinderen in het onderwijs ook hun talenten op niet-cognitieve gebieden moeten leren kennen met het oog op een brede persoonsvorming. Zij leren niet alleen hun ervaringen en omgeving waar te nemen, te ordenen en vorm te geven, maar ook hun ideeën, gedachten en gevoelens te uiten in verschillende beeldtalen. Zij raken daardoor persoonlijk betrokken, enthousiast en worden sociaal vaardiger. De kinderen leren te ontspannen en krijgen energie voor andere dingen. In onze visie betekent cultuureducatie ook dat leerlingen steeds meer betekenis geven aan hun eigen leefwereld en omgeving. Kunst spiegelt het gedrag van kinderen. Zo leren zij zichzelf en anderen beter kennen, begrijpen en waarderen. Elk kind is ergens knap in, ook op kunstzinnig gebied. Wij vinden het belangrijk dat onze leerlingen trots kunnen zijn op wat ze durven en doen. Op wat ze maken, laten zien en presenteren. Een positief cultureel zelfbeeld versterkt het zelfvertrouwen, dat een versterkend effect heeft op leer- en ontwikkelprocessen. En zo heeft de strategie van de Rotterdamse

Rijnsdorp niet alleen zijn weerklink gevonden in de gereformeerde gemeenschap van een eeuw geleden, maar ook in de visie op cultuureducatie op onze Rotterdamse basisschool. ▲

KUNST SPIEGELT HET GEDRAG
VAN KINDEREN. ZO LEREN ZIJ
ZICHZELF EN ANDEREN BETER
KENNEN, BEGRIJPEN EN
WAARDEREN. ELK KIND IS ERGENS
KNAP IN, OOK OP KUNSTZINNIG
GEBIED.

ONDERWIJS IN

2032

*De leerkracht
als regisseur*

DE LEERKRACHT,
HET KAPITAAL EN DE RUGZAK

KENNISCENTRUM
CULTUUREDUCATIE
ROTTERDAM

Het Platform Onderwijs2032 is in het leven geroepen door staatssecretaris Sander Dekker, met het doel om na te denken over het onderwijs van de toekomst. Op 23 januari 2016 bracht het platform een eindadvies uit. Renée van Eijk, lerares op de Rotterdamse basisschool De Pijler, voorzitter van Leraren met lef en spreker in en over het onderwijs, maakte deel uit van het platform.

17

» DOOR VERA HAKET

'Ja, ik doe het!' Renée van Eijk twijfelde geen moment toen ze gevraagd werd voor het platform 2032. 'Ik vond het een eer en een buitenkans om mee te denken over het onderwijs in de toekomst.' Ze heeft er geen spijt van gekregen. 'In het platform zaten mensen uit verschillende geledingen: onderwijs, wetenschap, bedrijfsleven. De gesprekken waren daardoor heel anders dan ik gewend was. We gingen er echt "boven hangen". Wat is bijvoorbeeld het effect van een verandering in het basisonderwijs op de aansluiting met het vervolgonderwijs? Heel interessant!'

'In het advies pleiten we voor een grotere vrijheid voor scholen bij het invullen van het onderwijsprogramma. Dat vind ik een van de sterke punten erin', vertelt Renée van Eijk. 'Eerder gaf ik les op een andere school, niet ver bij mijn huidige school vandaan, en zelfs op zo'n korte afstand merk je een groot verschil in de behoeftes van leerlingen. Daarom vind ik het mooi dat we zeggen: een bepaald deel moeten alle kinderen meekrijgen, maar er is ook een deel waarin

scholen een grotere stem zouden kunnen hebben.' Leraren zien zelf vaak waar leerlingen behoefte aan hebben en het zou goed zijn als ze daar meer op in kunnen spelen. Hebben leerlingen bijvoorbeeld baat bij extra taallessen, of hebben ze vooral behoefte aan meer creatieve vakken of programmeren? 'Dit is tegelijkertijd het moeilijkste deel van het advies. Er moet serieus over nagedacht worden en tijd voor worden vrijgemaakt, anders loop je het risico dat mensen het niet doordacht genoeg aanpakken. En dat zou zonde zijn.'

Niet alleen de school, maar ook de individuele leraar zou meer ruimte moeten krijgen, vindt Renée van Eijk. 'Of moeten nemen. Leraren moeten die ruimte ook pakken.' Ze geeft een voorbeeld van de manier waarop ze dat zelf doet. 'De klas die ik nu heb, heeft op een aantal gebieden minder behoefte aan klassikaal onderwijs dan is voorgeschreven. Omdat ik merkte dat deze klas veel interesse heeft in beeldende vorming, ben ik daar in de vrijkomende tijd meer aandacht aan gaan besteden.' Ze geeft nu elke week een les kunstgeschiedenis, en laat de les beeldende vorming daarbij aansluiten. De kinderen moesten er even aan wennen. Op een schilderij van Magritte, dat ze de eerste keer liet zien, reageerden veel kinderen ongemakkelijk.

ONDERWIJS IN 2032 DE LEERKRACHT ALS REGISSEUR

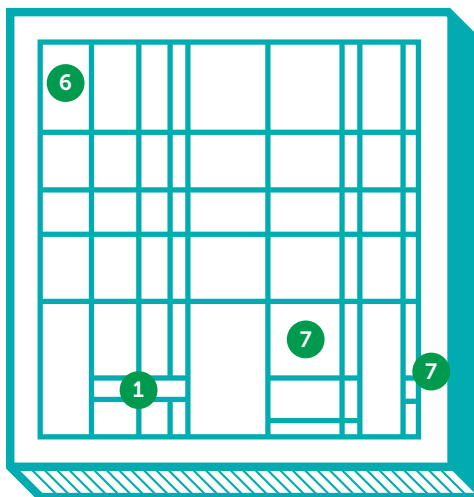
'Ze vonden het raar. De tweede keer was het Mondriaan, die heel realistisch begon en later steeds abstracter ging werken. Toen was het ongemak over.' Maar bij een volgende opdracht die ze leerlingen gaf, kwamen er protesten. 'Bij het behandelen van de stillevens van Maria van Oosterwijck had ik overal boeketten neergezet. Die moesten de leerlingen natekenen. "Wat? Dat kan ik niet, hoor, juf!", "dat is veel te moeilijk!" Maar ze deden het allemaal toch. En de schilderijen zijn zo mooi geworden!' Renée van Eijk vertelt enthousiast over het proces dat leerlingen doormaakten. 'Dat was zo mooi om te zien, ook voor de persoonsvorming. "Ik kan het wél!". Ze liepen door de klas alsof het een museum was met allemaal mooie schilderijen.'

hebben gehad, maar door hun eerdere ervaringen is dat verdwenen. Ze zijn al aan het zoeken naar kleding en attributen!

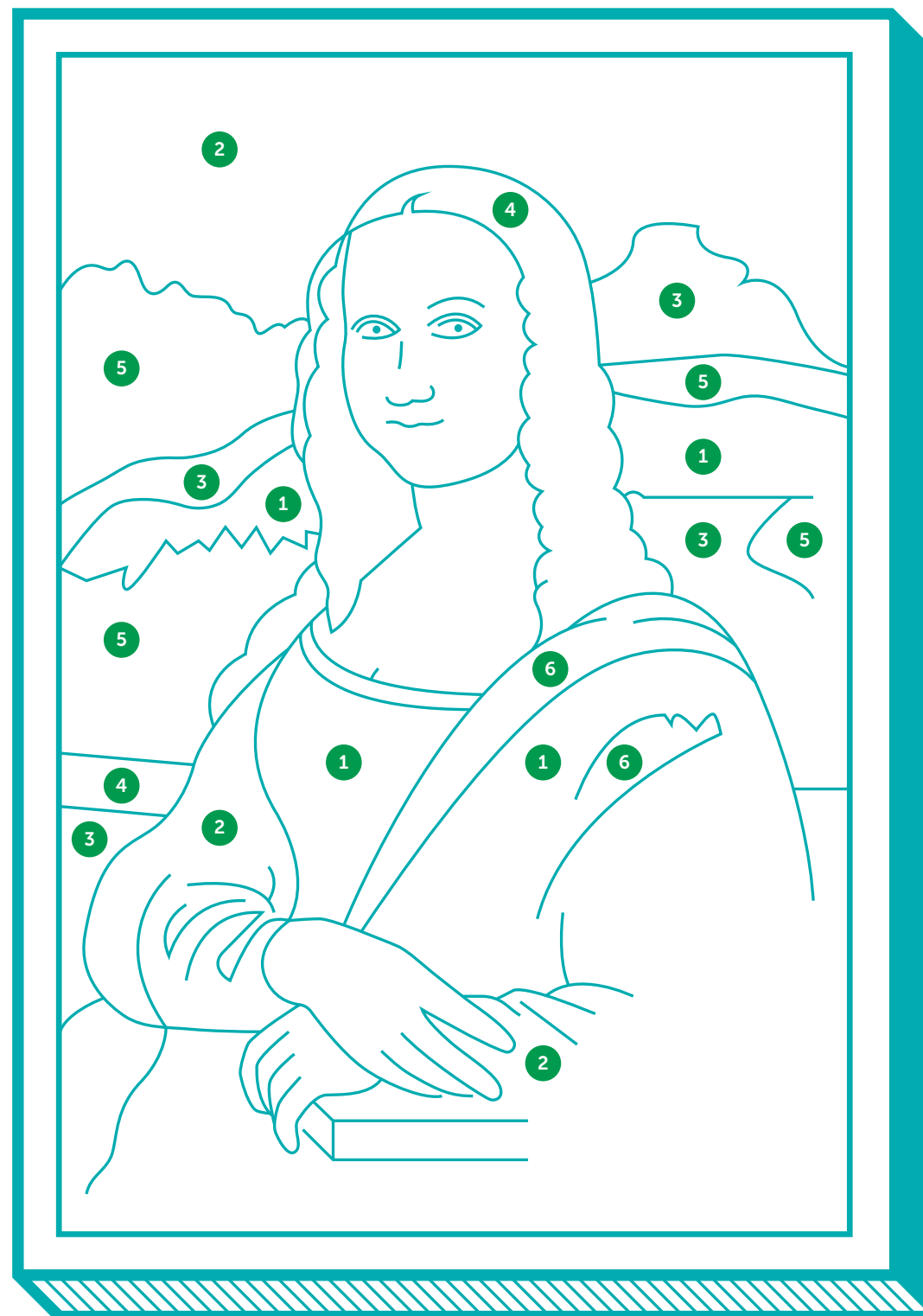
'Dat is onderwijs. Leren dat je alles kan, als je maar wilt en probeert. Leren over de wereld. Leren een mening te hebben en je gevoel te verwoorden.' Renée van Eijk stimuleert haar leerlingen om open te zijn en om elkaars kwaliteiten te waarderen. Zelf is ze ook open naar haar leerlingen toe. 'Ik denk dat niet alleen het onderwijsprogramma, maar ook de attitude van leraren moet veranderen. Ik weet niet per se meer dan de kinderen. Soms zeggen kinderen: 'Juf, volgens mij klopt dat niet, want ik heb gelezen ...'. Geweldig!' ▲

PERSOONSVORMING IS EEN VAN DE ELEMENTEN WAARAAN HET ONDERWIJS VOLGENS HET ADVIES ZOU MOETEN BIJDRAGEN.

Renée van Eijk besteedt hier altijd al veel aandacht aan in haar klas. 'Voor mij is persoonsvorming de kern van het vak. Hoe zorg je dat kinderen ontdekken wie ze zelf zijn binnen de samenleving? Het gaat dan bijvoorbeeld om uitproberen, keuzes maken en trots zijn op jezelf.' Cultuureducatie kan daaraan bijdragen. In de lessen kunstgeschiedenis en beeldende vorming praten leerlingen over kunst, leren ze over de tijd en omstandigheden waarin het is gemaakt en maken ze hun eigen kunstwerken. 'Naarmate ze dit vaker doen en ze merken dat ze het kunnen, groeit hun zelfvertrouwen en durven ze steeds meer. Binnenkort gaan we een schilderij van Vermeer naspelen en die scene fotograferen. Eerder zouden leerlingen dit raar hebben gevonden en zouden ze er weerstand tegen

KLEUREN	
1 blauw	4 licht bruin
2 lichtblauw	5 groen
3 bruin	6 geel
	7 rood

HOE BORG JE CULTUUR- ONDERWIJS?

DE LEERKRACHT ALS ANKER

» DOOR VERA HAKET

Veel scholen beginnen enthousiast met cultuureducatie. Ze doen mee aan een programma of starten met een project. Maar wat gebeurt er na afloop daarvan? Hoe zorg je ervoor dat cultuureducatie onderdeel van het curriculum blijft? En waarom kan dat lastig zijn? Hoe pak je borging aan? De Nicolaas- en Valentijnschool vertellen over hun aanpak.

Het is belangrijk om cultuureducatie in het onderwijs te integreren, vinden de docenten die aanwezig waren bij de bijeenkomst die het KCR en de Kenniskring Ateliers in School over borging organiseerden; zo kunnen lessen interessanter worden voor kinderen. Maar hoe doe je dat? Docenten missen praktische, makkelijk toepasbare informatie over hoe ze beeldende kunst, muziek of dans in een les kunnen opnemen. Geschikte ruimtes zijn niet altijd aanwezig. En tijd en geld vormen vaak een probleem. Er moet al zoveel, en steeds weer iets anders. Waar geef je prioriteit aan? Daarnaast hebben niet alle leerkrachten de wens of motivatie om iets met cultuureducatie te doen in hun eigen lessen. Ze vinden het niet interessant, of ze vinden dat het alleen thuis hoort bij vakleerkrachten.

Motivatie van docenten

Betrokkenheid van de leerkracht en het team komt naar voren als een van de belangrijkste factoren bij het borgen van cultuureducatie. 'Als de leerkracht ziet wat het effect is, doordat hij of zij het zelf ervaart of in de praktijk ziet wat het met kinderen doet, neemt de motivatie enorm toe. Als de leerkracht ervan overtuigd is dat het goed is voor het kind, doet hij of zij er iets mee.' Dat blijkt uit de presentatie van ervaringsdeskundige Edith Spaninks van de Nicolaasschool en Marion Rutten van Kinderatelier Punt 5.

ALS DE LEERKRACHT ZIET WAT HET EFFECT IS, DOORDAT HIJ OF ZIJ HET ZELF ERVAART OF IN DE PRAKTIJK ZIET WAT HET MET KINDEREN DOET, NEEMT DE MOTIVATIE ENORM TOE.

Kinderatelier Punt 5 ontwikkelde in samenwerking met de Nicolaasschool een serie workshops, waarin docenten het beeldende proces zelf konden ervaren. Hierdoor werden ze zich bewust van wat er tijdens zo'n proces gebeurt, waarom dit belangrijk is voor kinderen, en op welke manieren ze het zelf in kunnen zetten. 'Het is grappig om te merken dat het bij docenten grotendeels hetzelfde werkt als bij kinderen. Zij vinden het ook leuk om dingen uit te proberen. En zij zijn

HOE BORG JE CULTUURONDERWIJS?

ook trots op hun werk.', vertelt Marion Rutten. Leerkrachten zijn na de workshops in hun eigen lessen aan de slag gegaan met wat ze geleerd hebben. De reacties waren heel enthousiast; er wordt gedacht over een vervolg.

Cultuurplan

Martin Krijgsman, locatieleider van de Valentijnschool, herkent de genoemde effecten van cultuuronderwijs. 'Kinderen zijn vaak heel trots op wat ze maken. Het geeft zelfvertrouwen, zeker voor kinderen die minder goed zijn in bepaalde cognitieve vakken. Kinderen leren hun creativiteit en talenten te ontwikkelen.' Hij heeft het idee dat cultuuronderwijs ook de sfeer op school ten goede komt.

'SOMS STAAN ER VIJFHONDERD KINDEREN OP HET PLEIN TE ZINGEN. ZE DOEN ALLEMAAL MEE, EN NIEMAND IS BANG DAT HIJ VOOR GEK STAAT, GEWELDIG!'

De Valentijnschool hoefde niet overtuigd te worden van het belang van cultuuronderwijs. Maar ondanks dat was het borgen van cultuuronderwijs niet eenvoudig. 'Bij ons op school waren er twee groepen ontstaan. Het creatieve lag bij vakdocenten, en het vak van leerkracht raakte uitgekleeft. Waardering voor en interesse in elkaar was er niet echt.' De Valentijnschool besloot dit probleem grondig aan te pakken, door een Schoolscan Cultuureducatie van het KCR te doen en een verbetersteam samen te stellen. 'De centrale vraag was: wat is cultuuronderwijs en wat willen we ermee?' Het verbetersteam heeft een cultuurplan opgesteld, dat is aangenomen door alle docenten. Op basis daarvan wordt er nu een stappenplan doorlopen. Stap 1 is leerkrachten met elkaars werk in aanraking te laten komen. En komend voorjaar

wordt er voor het eerst een cultuurweek georganiseerd.

Aan scholen die nadenken over cultuureducatie en borging, raadt Martin Krijgsman aan om te starten met een KCR Schoolscan Cultuureducatie. 'Zo kom je erachter hoe cultuuronderwijs door de verschillende betrokkenen op school wordt ervaren, en krijg je inzichten en aanknopingspunten om te komen tot verbetering en borging van het cultuuronderwijs op school.' ▲

Krek! Dat is het! Een beter begin voor cultuureducatie op jullie school begint bij de Schoolscan Cultuureducatie. Of in ieder geval, dat vindt Martin Krijgsman. En dat vinden wij van KCR natuurlijk ook. ;) Dus goed, kortom, je bent eruit. Jullie laten ook zo'n scan uitvoeren.

Maar wat kom je nou zoal te weten als je een Schoolscan Cultuureducatie laat uitvoeren?

- de verborgen schildertalenten van Plukkie, de hamster van groep 4a.
- waar de pot met goud staat voor muziekles op school.
- dat de juffen van groep 7 er veel voor voelen een kinderkoor op te starten.
- dat de conciërge elke zondag naar schildercursus gaat en stiekem de volgende Bob Ross wil zijn.
- of de planten in de klas beter gaan groeien als je er tegen zingt in A-mineur.
- dat de directeur niet de enige is die het ziet zitten met het team een cursus zingen met de klas te volgen.

**CULTUUR
PRIKKELT**

ALS JE GOED CULTUUR- ONDERWIJS GEEFT, DAN HEB JE GEEN PEST- PROTOCOL NODIG

DE LEERKRACHT ALS EIGENAAR

Het KCR heeft op twee basisscholen in samenwerking met onderzoeker Fianne Konings leerplannen cultuuronderwijs ontworpen voor groep één tot en met acht. Een leerplan dat een meerjarig kader biedt voor cultuuronderwijs gedurende het gehele schooljaar en geheel op maat is gemaakt. Dat gemaakt wordt op basis van de visie en missie van een school. Ook de ouders en de omliggende wijk worden hierin meegenomen. De onderbouwing van de leerplannen is onder meer gebaseerd op de cultuurtheorie van 'Cultuur in de Spiegel' van professor dr. Barend van Heusden. In deze theorie wordt er vanuit gegaan dat cultuuronderwijs kan bijdragen aan de ontwikkeling van cultureel zelfbewustzijn (het vermogen tot reflectie) van kinderen. Simpel gezegd: wie ben ik, wat doe ik en hoe verhoud ik me tot anderen?

» DOOR RINEKE KRAAIJ

Cultuuronderwijs in de school dat uitgaat van de kern van de school en haar leerlingen? Dat per school op maat wordt gemaakt én dat ook nog eens theoretisch en wetenschappelijk onderbouwd is? Waaraan culturele instellingen hun expertise kunnen bijdragen? Onderzoeker Fianne Konings en het KCR ontwikkelden een model voor zulk cultuuronderwijs. Hoe verloopt de samenwerking tussen het KCR en scholen in de praktijk bij het maken van een leerplan cultuuronderwijs voor de hele school? Tabitha Verhulst, directeur van basisschool de Globetrotter en Wendy van Rossum, consulent van het KCR, vertellen over hun ervaringen.

De leerkracht centraal

Wendy van Rossum is consulent bij het KCR. Zij helpt scholen bij visieontwikkeling en professionalisering en geeft advies bij het maken van cultuurprogramma's of het vinden van een partner in cultuur. Startpunt voor het maken van een leerplan, is voor Wendy de rol van de leerkracht: zij moeten het immers doen! De methode van leerplannen maken zoals ontwikkeld door Fianne Konings, helpt leerkrachten enorm om zich bewust te worden van

de mogelijkheden van cultuuronderwijs, ziet en hoort Wendy. Een onderzoekende houding -die de basis is bij deze aanpak van cultuuronderwijs- inspireert leraren om dit in meer lessen, dus ook bij taal en rekenen, toe te passen. Daarbij zit het leerplan zo in elkaar dat kunst en cultuur niet iets is wat 'erbij' komt. Het maakt het lesgeven in z'n geheel speelser en lichter. Het biedt duidelijke kaders en sluit aan bij leerdoelen terwijl het naast richting vooral ruimte en vrijheid geeft.

Proces

Ook Tabitha Verhulst geeft aan dat ze het belangrijk vindt dat de leerkrachten het nieuwe leerplan dragen en erin geloven. De Globetrotter is een school die in de afgelopen vijf jaar erg is veranderd. Een Daltonschool op Katendrecht waar vijf jaar geleden niets gedaan werd aan kunst en cultuur. Zeer verbazingwekkend vond Verhulst dit, omdat het een school is die naast de SS Rotterdam ligt te midden van allerlei culturele instellingen en met veel ouders die zelf actief zijn in de kunst- en cultuursector. De afgelopen vijf jaar zijn Tabitha Verhulst en haar collega Sonja Deutz met het hele team hiermee aan de slag gegaan. Ondertussen neemt kunst en cultuur een belangrijke plek in op de school.

De visie op kunst en cultuur was op De Globetrotter echter nog niet helder verwoord en de activiteiten waren daardoor nogal versnipperd.

ALS JE GOED CULTUURONDERWIJS GEEFT, DAN HEB JE GEEN PESTPROTOCOL NODIG

DE LEERKRACHT,
HET KAPITAAL EN DE RUGZAK

KENNISCENTRUM
CULTUUREDUCATIE
ROTTERDAM

26

De start van het leerplantraject was daarom een studiedag waarin directie en docenten met elkaar aan de slag gingen om hun visie te verwoorden, om vervolgens ook met elkaar uit te maken welke vaardigheden, kennis en randvoorwaarden nodig zijn om die ideale kunst- en cultuurschool te worden. Na deze studiedag is Wendy in alle stukken gedoken en heeft op basis van diverse interviews met leerkrachten, ouders, kinderen en directie een leerplan ontwikkeld, dat volledig aansluit op de gewenste resultaten die de leerlingen in groep 8 moeten hebben. Een van de voorwaarden was dat naast de samenwerkingen met culturele instellingen, docenten vooral ook zelf aan de slag moeten kunnen met cultuuronderwijs.

EEN VAN DE VOORWAARDEN WAS DAT NAAST DE SAMENWERKINGEN MET CULTURELE INSTELLINGEN, DOCENTEN VOORAL OOK ZELF AAN DE SLAG MOETEN KUNNEN MET CULTUURONDERWIJS.

Daarbij ging het om een attitudeverandering van docenten die misschien in eerste instantie dachten: 'help moet ik nu kunst en cultuurvakken gaan geven', naar een mentaliteit van: 'wow ik kan zelf vormgeven aan dit proces en het zo invullen dat dit ook bij mij past.' Daarmee geef je het eigenaarschap van de leraar over z'n lessen terug, aldus Wendy. De één denkt misschien: we moeten het bos in, terwijl de ander gitaar gaat spelen. Maar ze bereiken via een andere weg hetzelfde leerdoel. Daarbij wil Tabitha dat de kennis echt in de school zit. Want in onderwijsland kunnen subsidiepotjes elk moment weer verdwijnen en dan is het belangrijk dat je als school zelf door kunt gaan met het geven van kunst- en cultuurlessen.

Het leerplan

Wendy vertelt dat de leerkrachten vooral heel enthousiast waren over de vragen die ten grondslag liggen aan het leerplan. Bij de onderbouw vragen als: 'wie ben ik' of 'waar woon ik, hoe ziet mijn huis eruit en wat voor een soort gebouw is onze school?'. Bij de bovenbouw zijn het vragen zoals: 'wie ben ik en welke rollen speel ik' en 'wat zijn overeenkomsten en verschillen in gebouwen als je kijkt naar Rotterdam als geheel en specifiek het havengebied.' Dit zijn slechts een paar voorbeelden uit de tientallen vragen die door het hele jaar heen de basis vormen voor het cultuuronderwijs. Daarbij wordt ook voor de verschillende kunst disciplines richting gegeven aan de concrete aanpak in de klas. Naast het feit dat het leerplan aansluit bij die visie van de school, voldoet het ook aan alle landelijke, wettelijke doelen. Een puzzel die Wendy met veel plezier maakte.

Integrale Visie

Onderwijs gaat de komende jaren echt over persoonlijke aandacht, vertelt Tabitha. Het feit dat er nog steeds frontaal, twee aan twee klassikaal onderwijs wordt gegeven, vindt zij niet meer uit te leggen. Zij ziet dat juist cultuuronderwijs bijdraagt aan die persoonlijke ontwikkeling. Goed met elkaar om leren gaan en begrip krijgen voor elkaars achtergrond zijn belangrijk in cultuuronderwijs. Het gaat over véél meer dan een tekening, een liedje of een toneelstuk maken. Als je goed cultuuronderwijs in je school hebt, dan heb je geen pestprotocol nodig, aldus Tabitha. Bovendien kan het bij dans ook gaan over tellen en dus indirect over rekenen, of bij theater over taalontwikkeling. Daardoor kom je tot een integrale onderwijsvisie waarbij kunst en cultuur door het hele programma loopt. Het gaat dan niet om wat kinderen nu precies maken, maar om het proces dat doorlopen wordt door het kind en met elkaar. Dat je kunt vertellen wat

je hebt gemaakt en waarom. De wens van het team van de Globetrotter is dat kinderen in groep acht met elkaar een musical kunnen maken die in het Nieuwe Luxor staat, met alle toeters en bellen. Waarbij iedereen z'n aandeel heeft in het maakproces en weet waarom hij of zij juist dat aandeel wil hebben. Omdat hij of zij heeft ontdekt dat daar zijn of haar talent ligt.

HET GAAT OVER VÉÉL MEER DAN EEN TEKENING, EEN LIEDJE OF EEN TONEELSTUK MAKEN.

Aan de slag

Tabitha en haar team zijn erg tevreden met de resultaten tot nu toe. Sommige docenten zijn zelfs al aan het werk met het leerplan. Het totale leerplan wordt door Wendy nog eenmaal aangescherpt en in het voorjaar 2017 zal de hele school gaan werken op basis van het leerplan. Voor scholen die wat dieper in cultuuronderwijs willen duiken, is het ontwikkelen van een leerplan op deze manier heel uitdagend en verdiepend: een absolute aanrader. ▲

THINK
OUTSIDE
THE BOX
OUWE!

CULTUUR-
ONDERWIJS

27

Koptelefoon op, audiotour aan

28

29

» DOOR MAURICE GELUK

Docenten die in hun vrije tijd cultureel actief zijn, willen deze bagage maar wat graag overdragen. Vertellen over de ene exposerende kunstenaar, een nieuw bandje laten horen of aan de slag gaan met zoiets als typografie. Maar de vertaalslag naar het klaslokaal blijft lastig. Drie groepsleerkrachten vertellen.

Haar eigen kinderen zijn het onderhand helemaal zat, al die rondleidingen door musea. “Die bepalen liever hun eigen tempo”, zegt Marieke van der Veen (47), leerkracht groep 5/6 op de Jacob Maris, een openbare Montessorischool. “Maar ik wil iemand die me meeneemt in een schilderij, me laat zien wat er gebeurt.” Dat betekent koptelefoon op, audiotour aan. Op z'n minst.

Vandaar dat de icc'er enthousiast een paar collega's meenam naar het Rijksmuseum. Op een avond speciaal voor docenten. “Om onze culturele bagage te vergroten.” Intern hamert ze op het belang ervan. De serene rust in zo'n gebouw, de eeuwenoude werken aan de metershoge muren. Van der Veen wordt erdoor aangesproken. “Het doet iets met je.”

Multiculti

Kinderen moeten daarom volgens haar al op jonge leeftijd leren kijken. “Vooral naar de mensen die de dingen anders zien dan jijzelf”, zegt ze. “Het verbreedt hun horizon.” Een extra uitdaging is om verbinding te zoeken met andere gebieden in de stad. Het multiculti centrum, Delfshaven, laat staan Zuid, zijn ver weg vanuit Hillegersberg bezien.

Het liefste zou ze ieder weekend verdwalen in het Boijmans en daar vervolgens 's maandags alles over vertellen. De praktijk, de vertaalslag naar het lokaal pakt anders uit. “We zijn heel erg bezig met de wijk. Met kunstenaars die hier wonen en projecten om de burens beter te leren kennen.”

Bewustwording staat dus centraal. Aangewezen plek is het kindatelier, iedere week 1,5 uur. Zo zochten ze uit wie de componisten achter de straatnaambordjes zijn en waarom alle vensterbanken er verschrikkelijk gestileerd en uniform uitzien. Of luisteren. Gewoonweg luisteren naar geluiden op straat, thuis, voor de Appie en die opnemen.

Cultuur moet gaan leven, weet ze. De kinderen in haar klas hebben het nog steeds over het Liedje voor de Laurenstoren, een wedstrijd waarmee ze de publieksprijs wonnen. Het voorbije half jaar galmde hun zelfbedachte

melodie om het halve uur uit de kerkklokken helemaal bovenin. De gehele binnenstad luis-terde mee. Trots dat ze waren.

Glitters

Hemelsbreed nog geen kilometer van de Jacob Maris zitten Marijke Sol (48) en Laurent Oomens (32) aan een tafel met plakkerige glitters, overgebleven na het maken van vogelnestjes. Beide werken als leerkracht op de rooms-katholieke St. Michaëlschool, volgen de opleiding tot icc'er en zijn zij-instromers.

Cultureel zijn ze zeer begaan. Hij gaat regelmatig naar optredens en muziekfestivals. Zij loopt alle exposities in de Kunsthof af, maar stapt net zo gemakkelijk het Stedelijk Museum Schiedam binnen. “En dan neem ik alle vier mijn kinderen mee”, zegt ze. “Zelfs de jongste.”

Door hun achtergrond – Oomens werkte als grafisch ontwerper, Sol lange tijd als etaleuse en in de communicatiesector – raken de twee snel geïnspireerd. “Ik hoef maar een film te zien of een boek te lezen”, stelt Oomens. Omdat een van haar kinderen op pianoles ging, is Sol zelf weer begonnen. Ze danste ruim 25 jaar lang, van tango tot hiphop.

Slimpies

De twee werken momenteel hard aan een plan

om cultuureducatie stevig in de school te verankeren. Het “werkjesniveau” moet omlaag, stellen ze. “Er zitten allemaal slimpies in de klas maar hun vermogen om problemen creatief op te lossen, is onderontwikkeld”, aldus Oomens. “Het moet niet langer zijn, schilder een pompoen op deze manier”, vult zijn collega aan. “Ze moeten vaardigheden aangeleerd krijgen én creatieve oplossingen leren bedenken.”

Gemakkelijker gezegd dan gedaan. Zo probeerde Oomens zijn groep 6 eerder een licht/donker-tekening te laten maken met witte stiften op zwart papier. “Dat ging helemaal mis”, blikt hij terug. Zijn leerlingen verwijt hij niets. Het experiment toonde aan dat ze te weinig kennis hebben van beeldaspecten.

Tot die conclusie komt ook Sol, die voor groep 7 staat. Focus voor de hele school – 600 leerlingen – komt vanaf volgend jaar bij wijze van eerste stap te liggen op de belangrijkste beeldende aspecten: van licht tot lijn. De twee icc'ers in spe bouwen en trekken de kar. “Het is van belang dat ze ontdekken waar hun talenten liggen”, besluit Oomens.

SOL: “WE WILLEN UITEINDELIJK
BLIJERE MENSEN MAKEN.”

010

De erfgoedcoalitie bestaat uit het Nederlands Fotomuseum, Maritiem Museum, Stadsarchief Rotterdam, Museum Rotterdam, de afdeling Archeologie van de gemeente Rotterdam (BOOR) en het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam. Samen zetten zij de erfgoedleerlijn 'Ik in 010' op die in maart 2017 werd gelanceerd. 'Ik in 010' is onderdeel van CMK010.

Een sterk zelfbewustzijn door erfgoedonderwijs in een steeds veranderende samenleving

» **DOOR**
RINEKE KRAAIJ

Tijdens een grijze, koude decemberdag kwam de erfgoedcoalitie in het Nederlands Fotomuseum bijeen om het te hebben over de doorlopende leerlijn erfgoedonderwijs 'Ik in 010'. Het weer en het gezelschap nodigden uit tot lekker lang bij elkaar binnen zitten en hardop na te denken over de ambities van erfgoedinstellingen en scholen. Hoogleraar Barend van Heusden gaf een lezing over identiteitsontwikkeling bij kinderen en de rol van erfgoedonderwijs hierbij. Het werd een middag van hersenkraken, lichte verwarring en een aanzet tot een kleine revolutie met een hoopvol einde.

Hoogleraar Barend van Heusden te gast

Naast directeuren en medewerkers van de instellingen in de erfgoedcoalitie, schuiven ook een aantal basisschooldirecteuren aan om mee te filosoferen over de betekenis van erfgoedonderwijs bij identiteitsontwikkeling van Rotterdamse kinderen. Om op hoog niveau met elkaar in gesprek te gaan, is hoogleraar cultuur en cognitie Barend van Heusden uitgenodigd. Van Heusden is de man die vanuit Groningen een theoretische onderbouwing heeft ontwikkeld voor cultuur- en erfgoedonderwijs vanuit de

cognitieve en cultuurwetenschappen. Hij voorziet dat wat veel mensen intuïtief vinden en denken over cultuuronderwijs van wetenschappelijke argumenten. Met Cultuur in de Spiegel heeft hij een baanbrekend en invloedrijk onderzoeksprogramma geïnitieerd. Op verschillende basisscholen in Rotterdam worden met de theorie van Van Heusden als uitgangspunt lesprogramma's cultuuronderwijs ontwikkeld.

De ontwikkeling van het kind als uitgangspunt

Van Heusden begint zijn bijna twee uur durend interactief hoorcollege met een analyse van het filmpje op de startpagina van Ik in 010, de gezamenlijke site voor erfgoedonderwijs in Rotterdam. Daarin zie je drie kinderen die elk met een eigen vraag op zoek gaan naar een verhaal uit de Rotterdamse geschiedenis. Wat hem opvalt, is dat we niet zoveel te weten komen over de kinderen zelf: wat ervaren ze, wie zijn ze, hoe oud zijn ze, waarom stellen ze deze vraag? Terwijl de basis van elke vorm van cultuuronderwijs -waar erfgoedonderwijs wat hem betreft onderdeel van uitmaakt- uitgaat van het kind, zijn of haar achtergrond en de ontwikkeling van het kind op dat moment.

De theorie rond cultuur en cultureel zelfbewustzijn

Dit is de opmaat naar een inspirerend verhaal waarin Van Heusden aan de hand van theorie

EEN STERK ZELFBEWUSTZIJN DOORERFGOEDONDERWIJS IN EEN STEEDS VERANDERENDE SAMENLEVING

en praktijk vertelt waar erfgoedonderwijs volgens hem aan moet bijdragen: het vergroten van het cultureel zelfbewustzijn van mensen.

CULTUUR IS GEEN STATISCH GEGEVEN, MAAR EEN PROCES VAN MENSELIJK HANDELEN EN DE REFLECTIE HIEROP.

Bij erfgoedonderwijs gaat het niet om de voorwerpen op zich, maar om de processen waarin, en waardoor die voorwerpen tot stand gekomen zijn. Zowel mensen als dieren hebben een geheugen. Voor dieren valt de wereld waarin ze leven als het ware samen met hun geheugen. Wij mensen zijn in staat heden en verleden van elkaar te onderscheiden. We leven niet in alleen in het hier en nu, maar zijn in staat te reflecteren. En daarom is er sprake van cultuur en een cultureel bewustzijn. Het cultureel bewustzijn is het vermogen om te reflecteren op cultuur en hier betekenis aan te geven, bijvoorbeeld door nieuwe vormen van cultuur te verbeelden. Een mens ontwikkelt in zijn leven een aantal vaardigheden om de reflectie op dit menselijk handelen vorm te geven.

Dit begint met waarnemen. Vanaf een jaar of drie gaan kinderen zichzelf waarnemen en worden ze zich bewust van hun eigen 'ik'. Voor die leeftijd leven ze (eigenlijk net als dieren) vooral in het hier en nu. Dit is ook de reden waarom de meeste mensen pas herinneringen hebben vanaf deze leeftijd. Vanaf een jaar of vijf, zes kunnen kinderen wat ze waarnemen ook zelf verbeelden en er iets nieuws aan toevoegen. Dat kan bijvoorbeeld via taal, dans of tekenen. Pas vanaf een jaar of 10 is het kind in staat te conceptualiseren. Dit houdt in dat je over cultuur kunt denken in termen van (abstracte, talige) begrippen, dat je objecten en situaties kunt categoriseren door ze te benoemen.

Verhalen vertellen

Sluit het huidige (erfgoed)onderwijs wel goed aan bij de ontwikkelingsfase van het kind? Van Heusden stelt dat teveel cultuur- en erfgoedonderwijs vooral gericht is op talige, conceptuele vermogens van kinderen. Het gaat vaak nog uit van vaardigheden die niet goed aansluiten op de fase waar een kind zich in bevindt. Erfgoedonderwijs in het primair onderwijs zou vooral moeten bijdragen aan het versterken van

vaardigheden zoals waarnemen en verbeelden, maar lijkt in praktijk veel vaker gericht op het delen van betekenis en kennis. Eén van de mensen uit het onderwijsveld geeft aan dat dit te maken heeft met hoe we zijn opgeleid. Alles is gericht op kennisoverdracht en dat lijkt de twee belangrijke fases van verbeelden en waarnemen over te slaan.

JUIST BIJ ERFGOED IS HET INTERESSANT OM AAN DE SLAG TE GAAN MET WAARNEMEN EN VERBEELDEN. OMDAT HET ZO INTERESSANT IS OM MET KINDEREN SAMEN AAN DE HAND VAN VOOR- WERPEN VERHALEN TE VERZINNEN OF TE VERTELLEN. DE FEITEN ZIJN MINDER BELANGRIJK.

Niet iedereen is het hierover eens en er is bij sommigen echt ongeloof over de suggestie dat kinderen pas zo laat in staat zouden zijn om conceptueel te denken. Van Heusden verwijst naar het proefschrift van Theisje van Dorsten waarin zij duidelijk beargumenteert in welke cognitieve ontwikkeling kinderen van 4 tot 10 zitten en welk onderwijs hierbij past. Maar zouden we dan niet het huidige geschiedenisonderwijs moeten afschaffen, vraagt iemand zich vertwijfeld af. Ja, sommigen denken dat er op basis van deze kennis revolutionair iets zou moeten veranderen. Van Heusden gaat verder over de rol van erfgoed in cultuur. Erfgoed is het cultureel bewustzijn van wat gemaakt is. Geschiedenis is het cultureel bewustzijn van wat er gedaan is.

Bijdragen aan een sterk cultureel bewustzijn
Alleen met erfgoedonderwijs dat aansluit bij de cultuur en de ontwikkeling van een kind, draag je bij aan een sterk cultureel bewustzijn van kinderen. En juist dat is heel belangrijk in een tijd waarin we niet meer worden gedefinieerd door allerlei vaste culturele waarden. Meer dan ooit moet het besef groeien dat cultuur niet een vaststaand gegeven is, maar een proces van menselijk handelen. Dat er niet één cultuur bestaat en dat kinderen zelf in staat moeten zijn om keuzes te maken. Met een sterk cultureel bewustzijn is het kind in staat om zijn of haar eigen identiteit te begrijpen en te ontwikkelen. In het middelbaar onderwijs zou vervolgens veel aandacht gaan naar het leren begrijpen en analyseren waardoor kinderen in staat zijn om onderscheid te maken tussen waarheid en leugenen. Een probleem van deze tijd is volgens van Heusden dat een deel van de mensen momenteel blijft hangen in de fase van conceptualiseren waardoor zij niet in staat zijn een goed eigen oordeel te kunnen vellen over de wereld om hen heen.

Enigszins verward, maar bewust van de belangrijke taak die de coalitiepartners met elkaar moeten vervullen, gaat ieder zijnsweegs terug de grijze wereld in. ▲

De leerkracht, het kapitaal en de rugzak is een uitgave van het Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR).

Schrijvers, op volgorde van verschijning

Sanne Helbers
Anne Schipper
Vera Haket
Rineke Kraaij
Maurice Geluk

Redactie

Sanne Helbers
Annemarie Timmermans

Ontwerp en illustratie

Things To Make And Do

Illustratie (pagina 12)

Aad Goudappel

Deze publicatie is tot stand gekomen met steun van het Fonds voor Cultuurparticipatie en Gemeente Rotterdam in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit.

Met dank aan de Rotterdamse partners van CMK010.

**OOK ZO'N BUNDEL
ONTVANGEN?
MAIL NAAR INFO@KC-R.NL**

KCR, mei 2017
www.kc-r.nl

Gemeente Rotterdam

